

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italianistika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Karolína Kordošová

**KONJUNKTIV V ITALŠTINĚ A JEHO ČESKÉ
EKVIVALENTY V PARALELNÍM KORPUSU
INTERCORP**

**SUBJUNCTIVE IN ITALIAN AND ITS CZECH
EQUIVALENTS
IN THE PARALLEL CORPUS INTERCORP**

Praha 2013

vedoucí práce: doc. Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou vyjádřila upřímné poděkování doc. Mgr. Pavlu Štichauerovi, Ph.D. za odborné vedení této bakalářské práce.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31.7.2013

Karolína Kordošová

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je přiblížit problematiku italského konjunktivu a jeho vhodného překladu do českého jazyka. Nejprve se budeme zabývat obecnou definicí tohoto slovesného způsobu jako takového, později přejdeme ke srovnání s jeho podobou a funkcí v italském jazyce. Hlavní náplní práce pak bude konfrontace vybraných italských sloves v tvarech konjunktivu s jejich českými ekvivalenty. Jejich vyjádření jsou však mnohdy nejednoznačná z důvodu neexistence tohoto slovesného způsobu v českém jazyce. Proto nám k samotnému zpracování této části poslouží paralelní korpus InterCorp, jehož užitečnou funkci a široké využití také krátce představíme. V závěru práce zrekapitulujeme doposud zjištěné poznatky a pokusíme se komplexně shrnout dané téma.

KLÍČOVÁ SLOVA

Konjunktiv; italština; čeština; slovesný modus; paralelní korpus.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to describe the problems of the Italian subjunctive and its appropriate translation into Czech. At first, we will put forward the general definition of this verbal mode itself, then we will proceed to the description of its form and function in Italian. The major part of the thesis will be focused on the comparison of selected verbs in subjunctive with its Czech equivalents. Its expressions will be often ambiguous due to the absence of this verbal mode in Czech. That is why we use the parallel corpus InterCorp which will help us to analyse this part. We will introduce its useful function and wide application too. Finally, we will summarize the data.

KEYWORDS

Subjunctive; Italian; Czech; verbal mode; parallel corpus.

OBSAH

Úvod.....	6
Slovesné kategorie a konjunktiv – obecná definice.....	7
Konjunktiv v italštině.....	11
Kategorie českého slovesa.....	14
Paralelní italsko-český korpus - definice a prezentace.....	17
Vyhledávání ekvivalentů v korpusu.....	19
<i>Vstupní data</i>	19
<i>Výsledky vyhledávání</i>	20
Závěr.....	45
Riassunto.....	46
Summary.....	49
Shrnutí.....	50
Seznam použité literatury.....	51

ÚVOD

Tato bakalářská práce si klade za cíl představit problematiku možností překladu italského konjunktivu do češtiny.

Konjunktiv je slovesný způsob společný jen několika jazykům. Dochoval se pouze u některých románských jazyků - například u italštiny, jako subjunktiv pak u francouzštiny nebo španělštiny. Kromě románských jazyků se konjunktiv objevuje například jako součást německé či anglické gramatiky, i když jeho užití a význam ve větě je oproti románskému konjunktivu odlišné. V češtině tento slovesný způsob neexistuje, a tak se při překladu vět obsahujících konjunktiv potýkáme s problémy ohledně možných překladů. Jeho použití v italské větě je navíc závazné pouze v některých případech, v této době se v běžném hovoru nepoužívá již tak často a bývá nahrazován převážně indikativem.

Než ale přejdeme k možnostem překladu italského konjunktivu, je třeba na začátek osvětlit několik pojmů spjatých s tímto slovesným modem.

Nejdříve zařadíme konjunktiv jakožto slovesný způsob do širšího rámce slovesných kategorií, dále přejdeme k jeho definici, obecným charakteristikám a použití.

Poté se zaměříme na specifika italského konjunktivu a na jeho možnosti dělení podle času a modality. U jednotlivých typů konjunktivů si ukážeme, jak se tvoří a k čemu se používají. Je důležité rozlišovat způsoby použití v nezávislých větách a ve větách vedlejších, ve kterých se objevuje nejčastěji. V některých větách je použití konjunktivu obligatorní, v některých případech povinné není. Otázka časové souslednosti při použití konjunktivu je pro nás také zajímavá, protože časová souslednost v italštině je velmi odlišná od souslednosti v českých větách.

Dále si přiblížíme mluvnické kategorie českých sloves. Vzhledem k absenci konjunktivu jako slovesného modu v češtině, je třeba poukázat na jiné způsoby vyjádření modality v tomto jazyce.

Na závěr této úvodní části si krátce představíme projekt paralelních korpusů InterCorp. Budeme se věnovat především historii vzniku tohoto projektu, jeho funkci a využití a poukážeme na důležitost korpusů jako takových při zkoumání jazyka.

Samotné vyhledávání v korpusu pak bude probíhat pomocí paralelního italsko-českého korpusu v rámci projektu paralelních korpusů InterCorp.

Na závěr shrneme výsledky vyhledávání v korpusu.

SLOVESNÉ KATEGORIE A KONJUNKTIV – OBECNÁ DEFINICE

Flexe (ohýbání) je prostředkem morfologie, který umožňuje slovu vyjádření gramatických, resp. syntaktických vztahů. Ohýbání bývá realizováno přidáním sufixů (koncovek) nebo prefixů. Flexe jmen je nazývána deklinací (skloňováním), u sloves se jedná o konjugaci (časování). U některých jazyků není flexe výrazná, u jiných je výrazná natolik, že se podle ní zařazují do stejné skupiny flektivních jazyků (řadí se mezi ně i čeština).

U slovních druhů určujeme různé gramatické kategorie, u sloves se těmito kategoriím říká slovesné kategorie. Slovesné kategorie se liší podle zkoumaného jazyka a záleží také na tom, co všechno lze u daných sloves určit.

Sloveso je plnovýznamovým ohebným slovním druhem, jeho hlavní funkcí je tvořit predikát nebo alespoň jeho základ, pojmenovávající proces, stav nebo jeho změnu. Oproti ostatním slovním druhům se vymezuje formálně (způsobem tvoření tvarů), obsahově (specifickým významem) a funkčně (je základem přísudku ve větě). Po formální stránce se liší především tím, že se jako jediný slovní druh časuje (ostatní ohebné slovní druhy se skloňují, popř. stupňují jako přídavná jména a příslovce). Sloveso je také specifické tím, že se časuje pomocí speciální sady koncovek, která je určena pouze pro něj. Slovesa při časování nabývají gramatických významů, které u ostatních slovních druhů nenajdeme. Ve většině jazyků jsou kategoriemi slovesa osoba, číslo, čas, rod, vid a způsob. Žádná z těchto kategorií se však nemusí vyjadřovat morfologicky a ani jazyky, které morfologii mají, nemusí mít všechny tyto kategorie. „*Trvalou systémovou povahu, přítomnou u slovesa vždy, má pouze vid, pokud ho sloveso ovšem má.*“¹

Slovesná flexe (konjugace) se týká finitních (určitých) tvarů. Tyto finitní tvary mohou mít na rozdíl od jiných slovních druhů a vedle tvarů jednoslovných víceslovnou formu. S tvary analytickými, opisnými, či složenými se setkáváme např. u českého minulého času, u románského a germánského perfekta aj.

Persona (osoba) determinuje, kolik účastníků se podílí na dané situaci. Vyjádřit ji lze osobním zájmenem, koncovkou slovesa nebo obojím. Zpravidla bývá v rámci jazyka 6 osob - 3 osoby pro jednotné číslo a 3 osoby pro číslo množné. Často se do vyjádření osoby promítají tzv. zdvořilostní aspekty. Jedním z příkladů jsou honorifika, tedy způsoby a prostředky vyjadřování zdvořilosti, popř. úcty. S odstíny vztahu mezi mluvčím a posluchačem se jazyky vypořádaly různě; nejčastějšími prostředky jsou bohatá osobní zájmena a rozlišení vztahů pomocí tykání-vykání.

¹ ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda : Přehled a slovníky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 133.

Často se osoba ve výpovědi záměrně nevyjadřuje, funkci této impersonálnosti má především tvar 3. osoby sg. spolu s (reflexivním) pasivem. K vyjádření tohoto odosobnění jazyky používají také zájmena (angl. *one*, fr. *on*, něm. *man*, it. *si impersonale*, čes. *člověk* aj.).

Numerus, tedy číslo slovesa, bývá povětšinou rozlišené do singuláru a plurálu a spolu s osobou se vyjadřuje v jediné koncovce. Mezi číslem podmětu a číslem slovesa obvykle dochází ke shodě, která je v některých jazycích striktně dodržována.

Tempus (čas), který je často tvořen morfologicky (koncovkou, sufixem), se člení v některých jazycích méně (tyto jazyky rozlišují pouze 2 nebo 3 časy), v některých více (takové jazyky mohou mít až 9 časů - např. makedonština). Existují jazyky, které postrádají morfologický čas úplně (laoština, čínština), některým chybí jen jeden z časů. Nejčastějším případem bývá absence futura (čeština ho má jen u nedokonavých sloves), původně budoucí čas neměly ani germánské či slovanské jazyky. Futurum v jazycích často nahrazují formy přítomného času. Pokud morfologická forma času v jazyce chybí, bývá nahrazována např. kombinací typu pronomen + verbum + adverbium (času).

Slovesný čas není vždy totožný s reálným časem. Např. tvar minulého času nemusí nutně odkazovat na minulý děj, resp. minulost se nemusí vždy vyjadřovat pomocí tvarů časů minulých. Povaha reálných časů, minulosti, přítomnosti a budoucnosti, je jiná, což se projevuje i na času slovesném. Futurum má ireálný a do určité míry podmíněný charakter, proto může odpadat. Pokud se budoucí čas vnitřně člení, toto členění nebývá značné. Aktuální platnost v mnoha jazycích vyjadřují tvary přítomnosti, který většinou nemá žádné další vnitřní členění. Přítomný čas (stejně jako některé minulé časy) může vyjadřovat obvyklost, uzuálnost. Minulost je pro člověka nejlépe poznatelná a prozkoumatelná, proto ji zpravidla v jazycích vyjadřuje vícero slovesných minulých časů (préteritum, perfektum, imperfektum, pluskvamperfektum, aorist aj.).

K výraznému členění na jednoduché a složené formy dochází právě u času. Imperfektum a préteritum mívá jednoslovné tvary, víceslovné bývají tvary perfektních časů. Tyto perfektní časy jsou obvykle tvořeny infinitivem nebo minulým participiem a tvary pomocných sloves.

„Pro větu je důležité rozlišovat časy samostatné, tj. stojící v hlavní větě nebo větě jednoduché (vyjadřují čas děje věty), a časy relativní, které se vyskytují pouze ve větách vedlejších (vyjadřují poměr k času děje věty hlavní), přičemž platnost relativních časů je určována v závislosti na času věty řídící (nebo věty výše nadřazené, např. věty uvozující

nepřímou řeč).² Existují tři druhy relativních časů, které nevyjadřují čas jako takový. Bud' jsou sice formálně stejné jako časy samostatné, ale mají jinou funkci (např. čeština) - přezens zde neoznačuje přítomnost, ale současnost, préteritum předčasnost a futurum následnost, nebo jsou také identické s časy samostatnými, akorát fázově posunuté (hlavně po větě řídicí v minulém čase). Tato časová souslednost se objevuje hlavně u germánských a románských jazyků. Také se mohou vyjádřit speciálními formami konjunktivu (subjunktivu), např. v některých románských a germánských jazycích.

Slovesný čas lze vyjádřit do jisté míry i pomocí participia (včetně přechodníků) či infinitivu, v ojedinělých případech také prostřednictvím substantiva.

Genus verbi (slovesný rod) bývá dvojího charakteru, a to činný a trpný. Je vyjádřením diateze, což je vztah mezi účastníky sémantické struktury věty a jim odpovídajícími syntaktickými pozicemi. Pro diatezi je důležité zejména rozlišení syntaktických pozic ve větě na agens (konatel) a patiens (trpný objekt). Z hlediska této ne/vyjádřenosti agenta ve větě rozlišujeme tři případy. V prvním případě, kdy se agens rovná subjektu, se jedná o běžné aktivní věty typu: *Karel píše dopis*. V druhém případě se patiens stává subjektem věty. V tomto případě jde o běžné pasivní věty (*Dopis byl napsán Karlem*). Třetí případ vyjadřuje deagentnost, tedy absenci či všeobecnost agentu, srov. *Dům se staví*. Vzhledem k nevyjádření osoby v těchto větách se zároveň jedná o impersonálnost.

Aspectus (vid) je mluvnickou kategorií sloves charakteristickou především pro slovanské jazyky. Vid slouží k naznačení rozdílu mezi dějem jednorázovým, tedy ukončeným, a dějem v jeho průběhu, který je dosud neukončený. Pro tuto distinkci se zavedly pojmy imperfektivum (vid nedokonavý, resp. sloveso nedokonavé) a perfektivum (vid dokonavý, resp. sloveso dokonavé). Většina sloves v jazycích rozlišujících vid má tuto distinkci, ne však všechna. Dělení na vid nedokonavý a dokonavý má často ještě další možnosti členění, které však nejsou formálně jednotné.

*„Slovesný způsob vyjadřuje, resp. formálně vyznačuje slovesný děj především jako reálný (konstatování), podmíněně závislý nebo vůlí někoho přikazovaný a tvoří takto součást širší (sémantické) kategorie modality.“*³ Pro modus je tedy důležitý protiklad reálnost-ireálnost, který lze dále rozvést. Jednotlivé jazyky rozlišují zpravidla indikativ (způsob oznamovací), kondicionál (způsob podmiňovací) a imperativ (způsob rozkazovací). Způsob

² ČERMÁK, F. *Op. cit.* s. 137.

³ ČERMÁK, F. *Op. cit.* s. 138.

má zjevnou souvislost s časem. Indikativ vyjadřuje v zásadě tři časy, kondicionál dva (může ale vyjadřovat jen jediný) a imperativ žádný, i když má určitý vztah k budoucnosti. Podobný vzájemný vztah existuje i mezi způsobem a negací.

Kromě těchto tří základních modů však existují další způsoby, které jsou povětšinou specifické pro daný jazyk. Mezi tyto způsoby patří např. řecký optativ (způsob přací) a potenciál (s významem „snad/možná/pravděpodobně), který je typický pro finštinu, mongolštinu, čínštinu, japonštinu aj. Potenciálu je blízký narrativ (popř. dubitativ, imperceptiv nebo inferenciál), který označuje děj, který je nezaručený a mluvčí ho nemůže nijak dosvědčit. Arabština má jusiv (imperativ 1. a 3. os. sg./pl.) a energicus (vyjadřuje subjektivní ujištění, že nějaká událost určitě nastane). Některé jazyky na druhou stranu disponují modem obligatornosti děje, permisivem, (ex)hortativem (zdvořilé vyzvání), exklamativem, prekativem (zdvořilá prosba), benediktivem (prospěch), admirativem či desiderativem (modus přání či chtění).

Konjunktiv se řadí mezi slovesné způsoby, které jsou součástí mluvnických kategorií především románských a germánských jazyků. Tento způsob byl dřív nazývaný také spojovacím způsobem.

Podle modální logiky rozlišujeme tři samostatné typy modalit - alethickou, deontickou a epistemickou. Pokud jde ve větě o vyvození závěru nebo o domněnku, je ve větě přítomna alethická modalita. Obsahuje-li tato věta navíc náznak příkazu, nutnosti či svolení, jedná se o modalitu deontickou. Jestliže ve větě vycházíme ze známé informace nebo z přesvědčení, jde o modalitu epistemickou.

KONJUNKTIV V ITALŠTINĚ

Kromě oznamovacího, rozkazovacího a podmiňovacího způsobu má italština ještě jeden slovesný způsob – konjunktiv.

Existují v zásadě čtyři typy italských konjunktivů. Rozlišujeme konjunktiv přítomný, konjunktiv minulý, konjunktiv imperfekta a konjunktiv předminulý. Typ konjunktivu volíme vždy podle dané mluvní situace a požadavků časové souslednosti.

V italštině konjunktivy vyjadřují především modalitu - tedy postoj mluvčího ke skutečnosti výpovědi. Podle vyjadřované modality výpovědi lze konjunktivy dále dělit na konjunktiv jistotní, konjunktiv voluntativní a konjunktiv evaluativní.⁴

Konjunktiv přítomný se tvoří od 1. osoby singuláru indikativu přítomného času odtržením *-o* a připojením konjunktivních koncovek (infix *-ISC-* u sloves typu *capire* se tedy do časování promítá, a proto se časování typu *partire* a *capire* liší)

U některých sloves dochází k pravopisným úpravám kvůli zachování tvrdé či měkké výslovnosti slovesa nebo kvůli přízvukům. U sloves na *-care* a *-gare* se vsouvá před *-i* v koncovce písmeno *-h-* (*cerchi, paghi,...*). U sloves na *-ciare, -sciare, -giare, -gliare* se vypouští *-i-* v kmeni, zůstává tedy jen *-i-* v koncovce (*cominci, lasci, mangi, tagli,...*). Obě *-i-* se píše v případě, že první z nich je pod přízvukem (*invii, inviamo, inviate, inviiino*).

Většina nepravidelných sloves se v konjunktivu časuje pravidelně, pouze u menšího počtu nepravidelných sloves se konjunktivní koncovky připojují k odlišnému kmeni.

1. osoba plurálu je totožná s 1. osobou plurálu indikativu přítomného času, 2. osoba plurálu se odvozuje od stejného kmene jako 1. osoba plurálu.

Ve větách nezávislých může konjunktiv přítomný vyjadřovat přání, zaklínání, zlořečení apod.:

Il diavolo che vi porti!

At' vás vezme čert!⁵

Užívá se také jako rozkazovací způsob při vykání 3. osobou singuláru nebo při nepřímém rozkazu nebo zákazu po *che* ve významu „at“, „necht“:

⁴ congiuntivo dubitativo (epistematico), congiuntivo volitivo e congiuntivo tematico (o fattivo) di valutazione

⁵ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004, s. 205. (V této kapitole jsou všechny následující příklady čerpány ze stejné publikace ze stran 205-207.)

S'accomodi, signorina.

Posaďte se, slečno.

Che non entri nessuno!

Ať nikdo nevstupuje!

Konjunktiv přítomný v nezávislých větách může vyjadřovat rovněž pochybnosti o ději přítomném:

Che lei non ne sappia nulla?

Že by o tom nic nevěděla?

Konjunktiv minulý se tvoří kombinací konjunktivu přítomného pomocného slovesa (*essere, avere*) a přičestí minulého významového slovesa.

Užití tohoto typu konjunktivu bývá nejčastější ve vedlejších větách. Ve větách nezávislých vyjadřuje povětšinou pochybnost o ději minulém:

Che siano partiti senza avvisarci?

Že by odjeli a neupozornili nás?

Konjunktiv imperfekta dostaneme po odtržení *-are, -ere, -ire* a po připojení konjunktivních koncovek, které obsahují charakteristickou samohlásku pro danou třídu.

Pokud je tento typ konjunktivu použit v samostatné větě, může vyjadřovat přání, u kterého není pravděpodobné, že by se uskutečnilo:

(Magari) Avessi ragione!

Kéž bys měl pravdu!

Konjunktiv imperfekta také formuluje pochybnost v minulosti:

Che non conoscessero il nostro indirizzo?

Že by neznali naši adresu?

Konjunktiv předminulý tvoříme konjunktivem imperfekta pomocného slovesa a přičestím minulým významového slovesa.

Jestliže použijeme konjunktiv předminulý v nezávislé větě, vyjadřujeme jím neuskutečnitelné přání:

(Magari) L'avessi saputo prima!

Kdybych to věděla dřív!

Použití konjunktivu předminulého naznačuje také pochybnost v minulosti:

Che avessero perso il treno?

Že by byli zmeškali vlak?

Ve větách vedlejších mohou výše zmíněné typy konjuntivů vyjadřovat vůli, názor, tvrzení v záporu, pochybnost či nejistotu, duševní hnutí, nutnost, subjektivní názor, přání, žádanou vlastnost, atd.

KATEGORIE ČESKÉHO SLOVESA

Mluvnické kategorie českého slovesa nejsou v zásadě odlišné od kategorií jiných evropských jazyků, které jsme popsali výše. V češtině tedy u slovesa určujeme osobu, číslo, čas, slovesný rod, vid, třídu, vzor a způsob.

Ačkoli konjunktiv jako slovesný způsob v českém jazyce nefiguruje, existují i jiné možnosti vyjádření modaloty. Stejně jako konjunktivy hodnotí nebo vyjadřují nejistotu, pochyby, vůli, žádosti, zákazy aj., tak i v češtině nalezneme prostředky pro taková vyjádření. Modalita se tedy v češtině nenaznačuje speciálním slovesným modem ale pomocí slov, která modalitu vyjadřují. „*Modalita je způsob prezentace obsahu výpovědi mluvčím, který vyplývá z jeho stanoviska k vyjadřované skutečnosti. Mluvčí může modifikovat výpověď vzhledem k jistotě platnosti jejího obsahu - jistotní modalita, vzhledem k zájmu mluvčího na realizaci děje - voluntativní modalita, vzhledem ke způsobu hodnocení obsahu výpovědi - evaluativní modalita.*“⁶ Modalita se tedy vrství na vyjádření komunikačních funkcí výpovědi. Vyjádření postojů v různé modalitě jsou mluvčím prezentovány výpovědi oznamovací a tázací. Vedle modaloty je jednou z dalších složek projevu také emocionalita výpovědi. Toto vyjádření citového vztahu mluvčího ke skutečnosti se může s modalitou (hlavně evaluativní) prolínat.

Modalitou voluntativní (volní modifikací výpovědi) vyjadřuje mluvčí, zda se mu děj zdá nutný, možný nebo žádoucí. Tímto druhem modaloty může mluvčí naznačit různé druhy zájmu na realizaci děje.

Ve větách s vyjádřeným činitelem děje jde buď o vztah činitele k uskutečnění děje (*Karel musí odejít!*), nebo o vztah mluvčího k ději (*Karel musí odejít!*, tj. já, mluvčí, si to přeji). V těchto větách se nejčastěji používá kombinace modálního slovesa v osobním tvaru s infinitivem významového slovesa. Nutnost se vyjadřuje slovesy *muset, mít*, možnost slovesy *moci, smět*, žádoucí děj slovesy *mít, chtít*. Existují i jiné konstrukce k vyjádření voluntativní modaloty: *Jsem povinen to udělat. Byl k tomu někým nucen. Přeji si, aby Karel přijel.*

Ve větách s deagentním dějem (činitel není podmětem věty) se jedná o všeobecně pojatý voluntativní postoj. V těchto výpovědích se užívá konstrukce: spona + modální predikativum (adverbium) nebo adjektivum + infinitiv (*Je nutno vypracovat program. Je možno/možné kouřit.*). Možná je také konstrukce: reflexivní tvar modálního slovesa + infinitiv (*Musí se pracovat. Chce se mi spát. Ta práce se musí dokončit ještě dnes.*). Nutnost je vyjadřována

⁶ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000, s. 256.

modálními predikativy (adjektivy) *nutno (nutné), třeba, nezbytno (nezbytné)*, možnost je vyjadřována predikativními příslovci (adjektivy) *možno (možné), lze*. Žádoucí děj se vyjadřuje predikativními příslovci *záhodno, zapotřebí*.

Ve výpovědích s dějem pojatým zcela deagentně se voluntativní modalita projevuje konstrukcí: nezvratný neosobní tvar modálního slovesa + infinitiv (*Mohlo by už být teplo. Zítřejší musí být pěkně.*).

Modalita jistotní slouží k vyjádření stupně jistoty či nejistoty mluvčího vzhledem k obsahu výpovědi, přičemž jistotní stupnice má rozpětí od úplné nejistoty k plné jistotě.

Rozlišujeme jistotu celkovou, kdy mluvčí považuje za jistou či méně jistou celou svou výpověď, která se realizuje na predikátu věty (*Karel to asi otiskne v časopise.*) a jistotu částečnou, kdy se vyjádření jistoty týká pouze určité části výpovědi (*Otiskne to v časopise asi hodně zkráceně.*).

Nejčastějším prostředkem vyjádření jistotní modalita v češtině jsou modální částice. Pro vyjádření jistoty se nejvíce používají částice *jistě, určitě, zřejmě, nepochybně* a pro vyjádření nejistoty pak můžeme použít částic *asi, snad, možná, patrně*. Pro vyjádření ujišťování máme k dispozici například částice *opravdu, fakt*.

K vyjádření cizího přesvědčení, tedy nejisté informace z doslechu se nejčastěji používá modální částice *prý*, v mluveném projevu v této funkci bývá často modální sloveso *mít* (*Příští týden má být pěkně.*).

Stejnou platnost jako modální částice mají některá slovesa, zvláště *myslím, tuším* (vždy ve tvaru 1. osoby singuláru indikativu) a dále některé víceslovné výrazy: *podle mého názoru, pokud vím, jestli se nemýlím* apod.

Různý stupeň jistoty výpovědi lze vyjádřit také prostřednictvím konstrukce podobné větě složené, kde se v hlavní větě objevuje modální výraz a vedlejší věta obsahuje samotné obsahové jádro sdělení.

Modální význam věty je ovšem možné vyjádřit i negramaticky, a to obsahem hlavní věty, která je součástí věty složené (*Mám dojem, že toho člověka znám. Je vyloučeno, aby na to zapomněl.*).

S modálními slovesy *muset, mít, moci*, vyjadřujícími též jistotní modalitu, se setkáme v češtině především v mluveném projevu (*To musel někdo odnést. Ta kniha by měla být na stole. Mohlo by to být ve skříni.*). Složené futurum se v případě nejistých tvrzení může také podílet na modalitě: *Já to nevím, to bude vědět Karel.*

Dalšími možnostmi vyjádření jistotní modalily jsou deliberativní otázky (*Co teď dělat?*) a osamostatněné vedlejší věty, u kterých se původní spojka stala modální částicí (*Že on si ten teplý kabát nevezal? Aby tak zaspal!*).

Vyjadřovací prostředky voluntativní a jistotní modalily jsou mnohdy stejné: *Může odejít* (voluntativní) - *Může to být pravda* (jistotní) atd.

Modalitou evaluativní vyjadřuje mluvčí svůj hodnotící postoj. Buď zaujímá mluvčí ve výpovědi postoj etický (v případě objektivního nebo společensky zdůvodněného hodnocení) nebo postoj emocionálně hodnotící (v případě subjektivního hodnocení). Mezi těmito dvěma postoji však neexistuje ostrá hranice.

Etický postoj lze vyjádřit pomocí lexikálně predikativního výrazu typu *je správné, že..., je moudré, že..., je špatné, že...* nebo ve spojení s infinitivem: *Je správné vycházet lidem vstříc. Je špatné někoho jen mechanicky napodobovat.* Pouze zřídka se tento postoj vyjadřuje modálním slovesem *mít* (*Neměl to dělat.*).

V emocionálně hodnotících postojích se subjektivní hodnocení projevuje popisně lexikálním způsobem (*těší mě, že..., mrzí mne, že..., je mi líto, že...* apod.), nebo modálními částicemi (*naštěstí, bohudík, bohužel*).

PARALELNÍ ITALSKO-ČESKÝ KORPUS - DEFINICE A PREZENTACE

Principy a praxí práce s jazykovým korpusem se zabývá korpusová lingvistika, která se v mnoha ohledech prolíná s počítačovou lingvistikou.

„Jazykový korpus je strukturovaný, unifikovaný a často označovaný velmi rozsáhlý soubor jazykových dat, elektronicky uložený a zpracováváný (obv. v podobě úhrnu jednotlivých textů), jejichž výběr chce být vzhledem k vytčenému cíli reprezentativní.“⁷

Elektronické jazykové korpusy jsou záležitostí teprve posledních let a jsou velmi užitečnými nástroji zkoumání jazyka. Korpus je dnes absolutně nejbohatší a nejspolehlivější zdroj jazykových dat. Tato výjimečně autentická data nám dovolují zkoumat jazyk a jeho užití ve své přirozené podobě a v úplně novém rozměru. Vzhledem k velkému množství textů v textové databázi korpusu je možné studovat data v jejich původním prostředí a v rozsáhlém kontextu. Studium jazyka pomocí jazykového korpusu poskytuje (v poměru k ostatním zdrojům studia) objektivnější náhled na užívání jazyka v praxi. Tyto korpusy nám mimo jiné nabízejí studium jazyka a jeho částí z různých pohledů a hledisek. Je možné vyzorovat na textech jak jevy pro jazyk typické, tak i nepravidelnosti či odchylky. Další velmi důležitou výhodou korpusů je pohodlí při vyhledávání. Díky elektronickému zpracování je korpus snadno dostupný a vyhledávání dat je mnohem rychlejší a jednodušší než je tomu např. u kartotéčních lístků.

Pro účely této bakalářské práce nám poslouží projekt InterCorp, který je v rámci Českého národního korpusu dostupný on-line a je tedy vhodný pro vyhledávání paralelních dat.

„Český národní korpus (ČNK) je akademický projekt zaměřený na budování rozsáhlého počítačového korpusu především psané češtiny. Pracuje na něm Ústav Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (ÚČNK). Od svého založení roku 1994 má ÚČNK na starosti budování ČNK, jeho rozvoj a rovněž činnosti související, zvláště v oblasti výuky a pěstování oboru korpusová lingvistika.“⁸

„Paralelní korpus InterCorp je součástí projektu Český národní korpus, podporovaného Ministerstvem školství České republiky v rámci programu Projekty velkých infrastruktur pro vědu, výzkum a inovace (2012-2015, číslo projektu LM2011023). V letech

⁷ ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda : Přehled a slovníky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 100.

⁸ <http://korpus.cz/> (zobrazeno 25.7.2013)

2005-2011 byl projekt financován ze stejného zdroje v rámci výzkumného záměru Český národní korpus a korpusy dalších jazyků (číslo projektu 0021620823).

Cílem projektu je vybudovat paralelní synchronní korpus pro většinu jazyků studovaných na FF, vždy pro daný jazyk a češtinu. Celý projekt je akademický a nekomerční.

Paralelní korpus slouží jako zdroj dat pro teoretické studie, lexikografii, studentské práce, výuku, zejména výuku cizích jazyků, počítačové aplikace, překladatele i veřejnost. Korpus se buduje s účastí řešitelských pracovišť a je dostupný on-line pro registrované uživatele.⁹

„Každý cizojazyčný text má v korpusu svou českou verzi. Čeština je tedy tzv. pivot, česká verze textu (originál nebo překlad) je zarovnaná s jednou nebo více verzemi cizojazyčnými. Celkový rozsah zpřístupněné části korpusu ve verzi 6 z dubna 2013 je 138 779 000 slov v zarovnaných cizojazyčných textech v jádru a 728 508 000 slov v zarovnaných cizojazyčných textech v kolekcích. Rozložení textů v rámci jádra a v jednotlivých kolekcích je znázorněno na následujících grafech. Velikost je uvedena v milionech slov.“¹⁰

⁹ <http://www.korpus.cz/intercorp/?req=doc:uvod> (zobrazeno 25.7.2013)

¹⁰ <http://www.korpus.cz/intercorp/?req=page:info> (zobrazeno 25.7.2013)

VYHLEDÁVÁNÍ EKVIVALENTŮ V KORPUSU

VSTUPNÍ DATA

Pro vyhledávání dat v korpusu je třeba si zvolit takový počet textů, aby bylo množství vyhledaných dat dostatečné. Rozhodli jsme se použít tři díla jednoho autora, aby byl vzorek dat pokud možno ucelený. Jedná se o romány *City* (*City*), *Oceán moře* (*Oceano Mare*) a *Hedvábí* (*Seta*), které napsal současný autor Alessandro Baricco. Další výhodou pro získávání dat je pro nás fakt, že všechny tři romány přeložila Alice Flemrová. Originální věty, ze kterých budeme dále tvořit příklady, jsou tedy od jednoho italského autora a české překlady těchto vět jsou od jedné překladatelky. Všechny příklady uvedené níže pocházejí tedy z výše zmíněného korpusu.

Vzhledem k tomu, že čeština mezi své slovesné způsoby konjunktiv neřadí, nastává otázka, jak se tento slovesný způsob v překladech z italštiny do češtiny promítá? Při použití konjunktivu v italštině se projevuje především modalita, kterou konjunktiv vyjadřuje. Jak vyjadřuje modalitu italského konjunktivu čeština?

Při překladu vět obsahujících konjunktiv ve vedlejší větě se musíme zaměřit na různé prvky ve větě italské i české. Budeme pozorovat slovesný čas a způsob sloves, která se přímo podílí na tvoření konjunktivu v italské větě. Budou pro nás také důležitá ostatní slova ve větě, která modalitu vyjadřují nebo alespoň podporují.

VÝSLEDKY VYHLEDÁVÁNÍ

A) Voluntativní konjunktiv

- Z hlediska slovesného způsobu se vedlejší věta obsahující voluntativní konjunktiv překládá nejčastěji způsobem oznamovacím. Slovesné časy v italských a českých větách se ale odlišují. Důvodem těchto odlišností je fakt, že italština se řídí časovou sousledností, kdežto u češtiny jde spíše o vyjádření „reálného“ času ve větách. Uvedme si zde pár příkladů:

(1) *Disse che magari era anche legno vero, ma se stai in un negozio di roba da mangiare fatta di cera, perfettamente uguale a quella vera, **finisci per aspettarti che tutto sia falso**, lì dentro, non ti riesce più di fare distinzioni precise.*

*Řekl, že je to možná i pravé dřevo, ale že když jsi v obchodě s věcmi k jídlu, který jsou udělaný z vosku a přitom úplně stejný jako ty pravý, **nakonec čekáš, že bude všechno umělý**, tam uvnitř, už nedokážeš přesně rozlišovat.*

V tomto případě je v italštině použit přítomný čas ve větě hlavní a konjunktiv přítomný ve větě vedlejší předmětné. V češtině se ze dvou sloves v hlavní větě (vyčasovaného a v infinitivu) stalo pouze jedno sloveso v přítomném čase. Ve větě vedlejší je použit budoucí čas.

(2) *Voglio sperare che tu abbia un'ottima ragione per fare un viaggio del genere...*

Troufám si doufat, že máš výjimečný důvod, abys podnikla takovou cestu...

Zde je v italštině stejné schéma jako v předchozím případě, v češtině jsou obě slovesa v přítomném čase - jak ve větě hlavní, tak ve větě vedlejší předmětné.

(3) *Preferisci che parliamo della tua famiglia, Gould?*

Chceš radši, abychom mluvili o tvé rodině, Goulde?

V italštině opět sloveso věty hlavní v přítomném čase a konjunktiv přítomný ve větě vedlejší. V češtině je ve větě hlavní významové sloveso v přítomném čase a po účelové spojce *aby*, která zde obsahuje časovaný tvar pomocného slovesa *být*, následuje příčestí minulé slovesa *mluvit*.

(4) *Mi piacerebbe dirvi di stare chiuse in casa finché tutto non è finito, ma so che tanto non lo farete, quindi **preferisco che veniate, e facciate** la vostra parte.*

*Rád bych vám řekl, abyste zůstaly zavřené doma, dokud všechno neskončí, ale stejně vím, že to neuděláte, takže **budu radši, když přijdete a sehraje** svou úlohu.*

V italštině stále přítomný čas a konjunktiv přítomný, v češtině jsou však obě slovesa v budoucím čase, protože celkově věta odkazuje do budoucnosti.

(5) *Magari ci danno di testa, ma non c'è nessun pallone, **stanno solo corricchiando mentre aspettano che arrivi l'allenatore, o inizi** la partita.*

*Třeba ho i naberou hlavou, ale není tam žádný míč, pouze **si pobíháním krátí čekání, až přijde** trenér nebo **začne** zápas.*

Zajímavé na tomto příkladě je, že italské sloveso *aspettare*, na kterém závisí použití konjunktivu ve vedlejší větě, se v češtině stane podstatným jménem, na kterém zase závisí vedlejší věta v českém překladu.

(6) *L'ottavo giorno lo sceriffo Wister **lascia che il sole sia alto**, nel cielo.*

*Osmý den **nechá** šerif Wister slunce **vyjít** vysoko na nebi.*

Zatímco v italské větě najdeme sloveso v přítomném čase, spojku *che* a konjunktiv přítomný, v češtině je překlad jinak řešený. Místo vedlejší věty je ke slovesu hlavní věty přidáno druhé sloveso v infinitivu. Tímto způsobem se v některých případech můžeme vyhnout vedlejší větě.

(7) *...e allora cos'è, triste?, solo perché sono vecchi e... a me sembra bello, se hai fatto la boxe ti sembra bello, e io quell'incontro l'ho visto... quello di Miller, dio, era grasso come... però ho pensato okay, va bene così, i pugni erano veri, non avevano niente di cui vergognarsi, se lo volevano fare facevano bene a farlo, **spero che li abbiano pagati** il giusto, se lo meritavano...*

...a co to teda je, je to smutný?, jen proto, že už jsou starý a... mě to připadá krásný, jestli jsi dělal box, připadá ti to krásný, a já jsem ten zápas viděl... ten Millerův, můj bože, byl tlustej jak... ale říkal jsem si oukej, to je dobrý, údery byly opravdový, neměli se za

*co stydět, když to chtěli udělat, udělali dobře, že to udělali, **doufám**, že jim dobře zaplatili, zasloužili si to...*

V italské větě se setkáváme se slovesem hlavní věty v přítomném čase, po spojce *che* následuje sloveso ve tvaru konjunktivu minulého. Čeština italský model podle svých možností kopíruje - pomocí kombinace přítomného a minulého času.

(8) *Aspetta che il sole **si abbassi** ancora un po', all' orizzonte.*

*Počká, až slunce **zapadne** ještě o kousek, směrem k horizontu.*

V italštině by podle klasických pravidel o časové souslednosti měl po hlavní větě v přítomném čase následovat pouze konjunktiv přítomný nebo minulý. Ze zkušenosti i dalších pravidel však víme, že například v hlavní větě po slovese v přítomném čase může následovat i konjunktiv imperfekta, který se jinak zpravidla pojí se slovesem v minulém čase. V češtině navíc celá věta vyznívá do budoucnosti, což je poměrně pozoruhodné.

(9) *Aspettò che Larry **uscisse**, tutto elegante, con il suo cappotto di cachemire.*

*Počkal, až Larry **vyjde**, celý elegantní, ve svém kašmírovém plášti.*

V tomto případě tvoří hlavní větu sloveso *aspettare* v passatu remotu, ve vedlejší větě pak stojí konjunktiv imperfekta, který v rámci časové souslednosti zaujímá místo děje na stejné časové úrovni v porovnání s činností vyjádřené v hlavní větě. V češtině je však nejen možné, ale velmi časté, že po hlavní větě, která obsahuje sloveso v minulém čase, následuje sloveso buď v přítomném či budoucím čase.

(10) *Il piano di evacuazione della nave **prevedeva che** le quattro lance a disposizione **rimorchiassero** la zattera fino a riva.*

*Evakuační plán lodi **předpokládal**, že čtyři veslice, které byly k dispozici, **odvlečou** vor ke břehu.*

V italštině stejný čas v hlavní větě a konjunktiv imperfekta, v češtině však sloveso vedlejší věty v budoucím čase. Na italské spojce *che*, která se řadí k jedné z nejčastějších spojek užívaných ve vedlejších větách, je zajímavé, že ji lze v češtině překládat hned několika

českými spojkami. Například, v předešlém případě jako *až*, v tomto jako *že*, a v následujícím jako *když*.

(11) *Soprattutto non sopportava che qualcuno potesse dire di lui che si era salvato.*

Především nesnášel, když si o něm někdo dovolil říct, že je zachráněný.

Na tomto příkladě je třeba si povšimnout částice *soprattutto*, které je častým prvkem dotvářející italskou modalitu, i když je konjunktivem již vyjádřena. Sloveso *potere* je samo o sobě také velmi používaným slovesem ve větách s konjunktivy. Nejspíš je tomu tak proto, že samo v sobě skrývá příhodný potenciál.

(12) *Mi sono sempre preoccupato che a Gould non mancasse niente, e che potesse crescere studiando, perché quella era la sua strada.*

Vždycky jsem se staral, aby Gouldovi nic nechybělo, a aby mohl růst a přitom studovat, protože tohle byla jeho cesta.

V hlavní větě stojí zvrtné sloveso v *passatu prossimo*. Po spojce *che*, která tentokrát vyjadřuje účelovost věty vedlejší, následuje sloveso v záporu ve formě konjunktivu imperfekta a dále sloveso *potere* také ve tvaru konjunktivu imperfekta se závislým slovesem v infinitivu. Na infinitiv je ještě navázáno sloveso ve tvaru gerundia přítomného, které zde naznačuje průběh činnosti vyjádřený v předešlém slovese.

(13) *Era un buon sistema per evitare che a qualcuno venisse voglia di andarsene via prima del tempo, fregando tutti gli altri.*

Byl to dobrý systém, jak zabránit tomu, aby někdo dostal chuť odjet předčasně a podfouknout tak všechny ostatní.

V tomto případě závisí použití konjunktivu na infinitivu slovesa. Autor zde zvolil konjunktiv imperfekta, protože první sloveso věty hlavní je v imperfektu.

(14) *Aveva pochi istanti per impedire che ritornasse, a ferirgli l'anima e i ricordi.*

Měl jen několik málo okamžiků, aby mu mohl zabránit, aby se vrátilo a zranilo jeho duši a jeho vzpomínky.

Na této větě si můžeme všimnout přidání slovesa *moci* v českém překladu. V tomto konkrétním příkladě by mohlo v češtině sloužit jako podpůrný prvek modality, kterou autor v italštině vyjádří konjunktivem.

(15) *Gli bruciavano anche gli occhi, **perché** il messaggio fosse più chiaro.*

*Dokonce jim vypalovali oči, **aby** to sdělení bylo ještě jasnější.*

Důvodem pro použití konjunktivu může být mj. spojka. Pokud italská spojka *perché* uvozuje vedlejší větu účelovou, objevuje se zpravidla v této vedlejší větě konjunktiv. Pro dotvoření modality je jak v italské tak v české větě přítomno příslovce *anche/dokonce*.

(16) *Aveva atteso che fiorissero dal grembo di una terra violentata e morta.*

Vyčkal, než vyrostly z lůna znásilněné a mrtvé země.

Další příklad se od předešlých liší tím, že v hlavní větě stojí sloveso v předminulém čase - *trapassatu prossimo*, tedy se zdůrazňuje fakt, že děj věty hlavní časově předchází ději věty vedlejší. Spojka *che*, která je zde přeložena do češtiny jako *než*, pouze potvrzuje následnost děje věty vedlejší.

(17) *Come glielo dici, a una donna così, quello che devi dirle, con le sue mani addosso e la sua pelle, la pelle, non si può parlare di morte proprio a lei, come glielo dici a una ragazzina così, quello che lei sa già e che pure bisognerà che ascolti, le parole, una dopo l'altra, che puoi anche sapere ma devi ascoltare, prima o poi, qualcuno deve dirle e tu ascoltarle, lei, ascoltarle, quella ragazzina che dice...*

*Jak jí říct, takovéhle ženě, to, co jí musíš říct, s jejími pažemi na sobě a její kůži, její kůži, nemůžeš mluvit o smrti právě s ní, jak jí říct, takovéhle dívence, to, co ona už ví a co **musí přesto vyslechnout**, slova, jedno po druhém, která můžeš třeba znát, ale musíš je vyslechnout, dříve nebo později, někdo je musí říct a ty je musíš poslouchat, a ona je musí poslouchat, ta dívenka, která říká...*

Sloveso italské hlavní věty může být i v budoucím čase (*futuro semplice*), jako je tomu v tomto případě. Následuje po něm spojka *che* a vedlejší věta se slovesem v konjunktivu přítomném. Příslivce *pure/přesto* má ve větě také velký význam, především pro vyjadřovanou modalitu.

- V překladech můžeme nalézt případy, kdy se vedlejší věta v češtině překládá podmiňovacím způsobem. Kromě vět, které mají v italštině slovesa hlavních vět v podmiňovacím způsobu, se jedná i o věty, ve kterých podmiňovací způsob v originále není, a přesto se pak v českém překladu objeví. Uvedeme si zde nějaké příklady:

(18) *Vorremmo che voi sapeste che...*

Chtěly bychom, abyste věděly, že...

Pokud je sloveso hlavní věty v podmiňovacím způsobu, nelze ho ve vedlejší větě po spojce *che* kombinovat s konjunktivem přítomným ani minulým, ale pouze s konjunktivem imperfekta (jako v tomto případě) nebo *trapassata*. V českém souvětí se setkáváme se slovesem hlavní věty v podmiňovacím způsobu, po spojce *abyste*, která obsahuje tvar slovesa *být*, následuje vedlejší věta účelová se slovesem ve tvaru přičestí minulého.

(19) *Cercava qualcuno che gli desse ragione, ma erano tutti impietriti, guardavano e rimanevano immobili, non uno che riuscisse a staccare gli occhi da lì, tutti immobili.*

Hledal někoho, kdo by mu dal za pravdu, ale všichni byli zkameněli, dívali se a setrvali bez hnutí, ani jediný nedokázal odtrhnout odtamtud oči, všichni nehybní.

V češtině je tato přívlastková vedlejší věta přeložena pomocí podmiňovacího způsobu nejspíš právě proto, že v originální italské větě je použit konjunktiv imperfekta. Tímto způsobem dokážeme v češtině vyjádřit stejný záměr, jaký měl autor při psaní originálu. Navíc tyto typy vět vyjadřují vůli, která se vztahuje k obsahu vedlejší věty. Obsah této vedlejší věty není většinou konkrétní, je pouze naznačen, většinou v podobě vlastností (v našem případě - hledal někoho, kdo by mu dal za pravdu).

- Jako poslední slovesný způsob zbývá imperativ:

(20) *Sta attento che non ci piscino dentro, capito?, - e sorride.*

Dej bacha, ať mi tam nenachčijou, jasný?, a usměje se.

Zde je rozkazovací způsob použitý jak u slovesa v hlavní větě originálu, tak v hlavní větě českého překladu. Spojka *che* je zde přeložena jako *at'* a připojuje vedlejší větu účelovou k hlavní větě.

(21) *Trovate qualcuno che sappia guarirla.*

Najděte někoho, kdo ji bude umět vyléčit.

V italštině se jedná o přívlastkovou vedlejší větu uvozenou vztažným zájmenem *che*, sloveso *sapere* má tvar konjunktivu přítomného, za ním následuje závislé sloveso *guarire* v infinitivu. Ve větě hlavní je tentokrát sloveso v imperativu. V češtině je sloveso hlavní věty také v rozkazovacím způsobu, ve větě vedlejší je sloveso *umět* ve složeném budoucím čase a následuje sloveso *vyléčit* v infinitivu.

(22) *Bisogna che abbiate pazienza e mi lasciate spiegare.*

Mějte trochu trpělivosti a dovolte mi to vysvětlit.

Sloveso *bisognare*, které se vyskytuje ve větách převážně ve 3. osobě singuláru a tvoří tzv. neosobní vazby, je v hlavní větě v přítomném čase. Po spojce *che* následuje vedlejší věta se dvěma slovesy v přítomném konjunktivu a infinitivu. V češtině vedlejší věta není. Slovesa *mít* a *dovolit*, která jsou v italštině ve tvaru konjunktivu, jsou rovnou v rozkazovacím způsobu. Sloveso *bisognare* se tedy do české verze nepromítne.

B) Jistotní konjunktiv

- Nejprve se budeme věnovat příkladům do češtiny překládaným oznamovacím způsobem:

(23) *Mio padre crede che io abbia una governante, la paga ogni mese con un vaglia postale, e io gli ho detto che è molto brava ma è muta.*

Můj otec věří, že mám guvernanku, platí jí každý měsíc poštovní poukázkou, a já jsem mu řekl, že je velmi schopná, ale němá.

První příklad je kombinací přítomného času v hlavní větě a konjunktivu přítomného ve vedlejší větě originálu. V češtině jsou slovesa hlavní i vedlejší věty v přítomném čase. Vzhledem k tomu, že tvar slovesa v singuláru konjunktivu přítomného je stejný ve všech třech osobách, často se pro upřesnění osoby používá osobního zájmena (zde italské *io*). K tomuto zpřesnění dochází především v případech, kdy se podmínky vět hlavní a vedlejší liší.

(24) *Sembra che gli occhi ti scivolino via dalla faccia, e le mani diventano come le mani di un altro, e allora tu pensi cosa mi sta succedendo?, e intanto il cuore ti batte dentro da morire, non ti lascia in pace... e da tutte le parti è come se dei pezzi di te se ne andassero, non li senti più...*

Je to jako když ti oči kloužou ze tváře, a ruce se stávají rukama někoho jiného, a tehdy si pomyslíš, co se to se mnou děje ?, a zatím ti srdce uvnitř buší až k smrti, nenechá tě v klidu... a do všech stran jako kdyby se vzdalovaly kusy tebe, přestáváš je cítit...

Po slovese *sembrare* v neosobním tvaru a spojce *che*, následuje sloveso v konjunktivu přítomném. V češtině je věta vystavěna jinak - obě slovesa jsou v přítomném čase, sloveso *být* v kombinaci s ukazovacím zájmenem *to*, předchází spojení dvou spojek *jako* a *když*.

(25) *Come vedete non è che io non abbia le idee chiare, le ho chiarissime ma solo fino a un certo punto della questione.*

Jak vidíte, mé myšlenky jsou jasné, dokonce velmi jasné, ale jen do určitého bodu.

Na tomto příkladě je zajímavé, že kombinaci dvojitého záporu s vedlejší větou se slovesem v konjunktivu přítomném v italštině, jsme v češtině upravili, dostáváme tak pouze jednu větu hlavní, navíc bez záporu.

(26) *Ah, una seccatura... una cosa da niente, ma sapete, è meglio essere prudenti... insomma circolano delle voci, pare che qualcuno abbia scritto un... chiamiamolo diario, una specie di diario di quei giorni sulla zattera... **pare che sia** un marinaio e questa già la dice lunga sulla serietà della cosa... immaginatevi voi un marinaio che scrive, un'assurdità ovviamente, ma comunque pare che uno dei superstiti...*

*Ach, taková nepříjemnost... maličkost, ale víte, je lepší, když budeme opatrní... zkrátka, kolují takové zvěsti, zdá se, že někdo napsal... nazvěme to deníkem, jistým druhem deníku o těch dnech na voru... **zdá se, že to byl** námořník, a to už samo o sobě dostatečně vypovídá o serióznosti celé té záležitosti... jen si představte námořníka, který píše, naprostá absurdita, ale přesto se zdá, že někdo, kdo přežil...*

V italské vedlejší větě následuje po slovese hlavní věty v přítomném čase konjunktiv přítomný. V české hlavní větě se objevuje také sloveso v přítomném čase, sloveso věty vedlejší je ale v čase minulém. Tato odlišnost v časech může být zapříčiněna tím, že italština zohledňuje fakt, že námořník, který deník napsal, by mohl být stále naživu, kdežto čeština se soustředí pouze na fakt, že ten, kdo deník napsal, byl námořník.

(27) *Credo che abbia deciso di sparire.*

Myslím, že se rozhodl zmizet.

V italské větě lze pozorovat časovou souslednost v podobě slovesa hlavní věty v přítomném čase a slovesa vedlejší věty ve tvaru konjunktivu minulého, který vyjadřuje předčasnost k větě hlavní. V češtině stojí sloveso věty hlavní v přítomném čase a sloveso věty vedlejší v čase minulém.

(28) *Credo che fosse il suo sogno, essere un bambino.*

Myslím, že to byl jeho sen, být dítětem.

Po slovese hlavní věty v přítomném čase může následovat i konjunktiv imperfekta, jak jsme si ukázali už u konjunktivu voluntativního. V české větě se však neprojeví rozdíl mezi

použitím konjunktivu minulého a konjunktivu imperfekta. V obou případech figuruje ve vedlejší větě sloveso v minulém čase.

(29) *Drink, il vice di Mondini... aveva fatto pugilato per due anni, due soli anni, quand'era giovane, ma per lui quello era rimasto il paradiso... **credo che le avesse prese a ogni incontro, ma era giovane e... non so che altro, comunque sembrava che fossero stati gli unici due anni degni di nota della sua vita, e così tutti stavano sempre a chiedergli - Ehi Drink, com'erano quegli anni?***

*Drink, Mondiniho zástupce... dělal box dva roky, jenom dva roky, když byl mladej, ale pro něj to zůstal navždycky ráj... **myslím, že dostal nakládačku při každém zápase, ale byl mladej a... nevím, co jinýho, nicméně to vypadalo, jako by to byly jediný dva roky jeho života, který stály za povšimnutí, a tak se ho všichni pořád ptali Hej, Drinku, jaký byly ty roky?***

Poměrně vzácným případem je kombinace, kdy sloveso věty hlavní je v přítomném čase a sloveso věty vedlejší v konjunktivu trapassata. Tento typ konjunktivu se používá zpravidla se slovesy hlavních vět v minulém čase. V češtině zůstává nadále kombinace přítomného a minulého času.

(30) *Era una cosa a cui il prof. Bandini credeva, al di là di qualsiasi necessità accademica - lui, semplicemente, **credeva che le cose stessero esattamente così**, lo credeva anche quando era in bagno.*

*Byla to věc, které prof. Bandini věřil, bez ohledu na jakoukoli akademickou potřebu - on jednoduše **věřil, že se věci mají přesně takhle**, věřil tomu, i když byl na záchodě.*

Naopak jedním z nejčastějších příkladů nalezených v korpusu je kombinace: sloveso hlavní věty v imperfektu a ve vedlejší větě konjunktiv imperfekta. V češtině jsou nejčastěji slovesa v minulém a následně přítomném čase. Takovéto uspořádání časů opět poukazuje na rozdíly mezi italskou časovou sousledností a českým řazením časů.

(31) ***Mi immaginavo in cosa potesse essere buono, Hitler, e mi facevo delle storie su questa faccenda, tipo lui che torna a casa la sera, stanco, e parla sottovoce, e si siede davanti al caminetto, fissando il fuoco, stanco da morire, e io, che ero Eva Braun, no?, una bambina con delle treccine bionde, e le gambe bianche bianche sotto la gonna, io lo guardavo senza***

avvicinarmi, dalla stanza vicina, e lui era così splendidamente stanco, con tutto quel sangue che gli colava dappertutto, (...)

Představovala jsem si, v čem mohl být Hitler dobrý, a vymýšlela jsem si o tý věci příběhy, třeba jak se on vrací večer domů, unavený, a mluví polohlasně a sedá si před krb a přitom zírá do ohně, k smrti unavený a já, byla jsem přece Eva Braunová, ne?, holčička s blondátými cůpky a bělostnýma nohama pod sukni, já jsem se na něj dívala, aniž bych se přiblížila, z vedlejší místnosti, a on byl tak nádherně unavený, se vši tou krví, která z něj crčela, (...)

Za normálních okolností by v českém souvětí pravděpodobně bylo sloveso vedlejší věty v přítomném čase. V tomto případě však čeština zohledňuje, zda člověk, o kterém se ve vedlejší větě mluví, je stále naživu nebo už je mrtvý.

*(32) Pensava a una roulotte che aveva visto in un cartone animato, andava come una matta su una strada tutta a strapiombo sul nulla, andava come una pazza sbandando da tutte le parti, **sembrava sempre che stesse per cadere**, ma non cadeva mai, e intanto, dentro, tutti stavano a mangiare, ed erano a casa loro, la roulotte era piccola ma li teneva come una mano che tenesse un animaletto, senza schiacciarlo, e se lo portasse in giro.*

Myslel na karavan, který viděl v jednom kresleném filmu, ujížděl jako šílený po cestě příkře se svažující do prázdna, jel jako blázen a nakláněl se na všechny strany, pořád se zdálo, že se za chvíli zřítí, ale nikdy nespádl, a zatím, uvnitř, všichni právě jedli, a byli doma, karavan byl malý, ale držel je jako nějaká ruka svírající zvířátko, aniž by ho rozmačkala, a nosící ho všude s sebou.

Italská vazba *stare per + inf.* se v českém překladu stane slovesem dokonavým, které naznačuje budoucnost vůči větě hlavní. V italštině by z hlediska souslednosti nikdy nemohl následovat budoucí čas ve vedlejší větě, pokud by v hlavní větě bylo sloveso v minulém čase.

*(33) Scoppiò in una fragorosa risata facendo segno di sì col capo, ripetutamente: **sembrava non la smettesse più**.*

*Hlučně se rozchechtal a pokyvoval hlavou, pořád dokolečka: **vypadal, že toho už nikdy nenechá**.*

V italské větě konjunktiv imperfekta následuje bezprostředně po slovese v imperfektu, beze spojky. V češtině je sloveso vedlejší věty opět v budoucím čase.

(34) *Era possibile d' altronde **che avessero** dei disturbi agli occhi, e **fossero** assolutamente **convinti** di avere mocassini marroni.*

*Ostatně, **je možné, že mají** nějakou oční vadu a **jsou** naprosto **přesvědčení**, že nosí hnědé mokasíny.*

Zde je důvodem pro použití konjunktivu imperfekta v italské vedlejší větě přídavné jméno *possibile* v rámci hlavní věty, kterému předchází sloveso *essere* v imperfektu. Zajímavostí je, že český překlad posunul časovou rovinu z minulosti do přítomnosti.

(35) *Mondrian Kilroy disse che era una buona idea, ma pensava di non pubblicarlo mai, quel saggio, perché sotto sotto **aveva il dubbio che fosse** di un' ingenuità pazzesca.*

*Prof. Mondrian Kilroy řekl, že je to dobrý nápad, ale že má v úmyslu jej nikdy nezveřejnit, ten esej, protože v hloubi duše **má pochybnost, že je to bláznivá naivita.***

Sloveso hlavní věty je v imperfektu proto, že souvětí je v nepřímé řeči. Použití konjunktivu imperfekta je následkem toho, že je v hlavní větě sloveso v minulém čase, i když významově věta odkazuje do přítomnosti. Česká pravidla jsou pro nepřímou řeč odlišná od italských, proto v české větě časy odpovídají „skutečnému“ sledu událostí, nepodléhají totiž časové souslednosti tak, jako ty italské.

(36) *Mia madre era contenta, **pensava che fosse tutto passato**, mica poteva capire, lei, ma io sì, capivo tutto alla perfezione, sapevo che non era passato niente, che non sarebbe passato mai più, ma intanto non piangevo, e giocavo col burro e la margarina.*

*Má matka byla spokojená, **myslela si, že už to** všechno **přešlo**, jak by to mohla pochopit, ona, ale já ano, **chápala jsem všechno dokonale**, věděla jsem, že nic nepřešlo, že už to nikdy nepřejde. Ale v tu chvíli jsem nebrečela a hrála jsem si s máslem a margarínem.*

V italské hlavní větě je použito imperfektum, ve vedlejší větě je sloveso v konjunktivu trapassata. V češtině jsou obě slovesa v čase minulém, příslovce *už* dotváří modalitu české věty.

(37) *Sapeva che qualsiasi uomo avesse amato, in lui avrebbe cercato il sapore di Thomas.*

Věděla, že at' už bude milovat jakéhokoli muže, bude v něm hledat Thomasovu chuť.

Po přídavném jméně *qualsiasi* následuje zpravidla konjunktiv, v tomto případě konjunktiv trapassata. Sloveso v české vedlejší větě má tvar složeného budoucího času, což je opět v porovnání s časem italské věty pozoruhodné.

(38) *Non si perdonano i profeti di profezie illeggibili, e a lungo ho pensato che lui fosse di quella genia, la peggiore di tutte, i cattivi maestri, convinto com'ero che, in definitiva, lo sguardo che si era immaginato restava sguardo inutile perché inaccessibile ad altri e riservato a lui, che non aveva saputo renderlo guardabile.*

Prorokům nečitelných proroctví se nepromíjí a já si po dlouhou dobu myslel, že on je jedním z té chásky, té ze všech nejhorší, jedním ze špatných učitelů, jelikož jsem byl přesvědčen, že zkrátka, ten pohled, který si představoval, je zbytečným pohledem, protože je nedostupný jiným a vyhrazený jen pro něj, jenž jej neuměl učinit divatelným.

Slovesa hlavních vět v minulém čase, po kterých následuje konjunktiv, jsou ve většině případů ve formě imperfekta. V rámci jistotního konjunktivu jsme našli pouze jeden případ, kdy je ve větě použito *passato prossimo*. V české verzi je užito minulého času v hlavní větě a přítomného ve větě vedlejší.

(39) *Gould pensò che salutasse qualcuno.*

Gould si pomyslel, že někoho zdraví.

Případů, kdy se v hlavní větě objevuje sloveso v *passato remoto*, je také málo. Autor v této větě *passato remoto* zvolil vzhledem k povaze slovesa tak, aby bylo zřejmé, že se nejedná o proces či trvání děje, nýbrž že děj proběhl náhle a jednorázově. Na překladu lze pozorovat, že volba českého ekvivalentu odpovídá právě snaze autora o důraz na jednorázovost děje - místo nedokonavého slovesa *myslet* je použito sloveso *pomyslet si*.

(40) *Si era convinto che a ogni ruolo corrispondesse un preciso profilo morfologico e psicologico.*

Byl přesvědčený, že každému hráči odpovídá přesný morfologický a psychologický profil.

Zde se jedná o kombinaci slovesa v trapassatu remotu a konjunktivu imperfekta. V češtině stále platí schéma minulý a přítomný čas.

(41) *Quella mattina Gould se n'era ritornato giù alla Renemport, la scuola. Gli era venuto in mente che magari ci trovava di nuovo quel ragazzino nero con il suo pallone da basket, e tutto il resto: per essere precisi sentiva che era lì, **si era svegliato con la certezza che fosse lì.***

*Onoho rána se Gould vrátil dolů k Renemportu, k té škole - napadlo ho, že tam možná zase najde toho černého kluka s basketbalovým míčem a vším ostatním, přesně řečeno, cítil, že tam je, **probudil se s jistotou, že tam bude.***

V italské větě je kombinace stejná jako v předchozím příkladě, v češtině se ale po slovese hlavní věty v minulém čase objevuje sloveso v budoucím čase. Tato věta je dalším důkazem toho, že italská časová souslednost a české řazení časů se liší.

(42) *Melania, guardami, guarda papà, siediti bene, e prendi la bacchetta, dai, così... ecco, vedi che è semplice, ci sono milioni di bambini in Cina e **non crederai mica che facciano** tutte queste storie... adesso prendi l' altra, MELANIA, siediti dritta, avanti, guarda come fa papà, una bacchetta e poi l' altra, con la manina, dai...*

*Melanie, podívej se na mě, podívej se na tatínka, hezky se posad' a vezmi si tu hůlku, nó, takhle... tak, vidíš, že je to snadné, v Číně jsou milióny dětí a snad **si nemyslíš, že dělají** takovéhle scény... ted' si vem tu druhou, MELÁNIE, sedni si rovně, dělej, koukni, jak to dělá tatínek, jednu hůlku a pak tu druhou, do ručičky, no ták...*

Po slovese hlavní věty v trapassatu prossimo následuje sloveso vedlejší věty v podobě konjunktivu imperfekta. V češtině je sloveso věty hlavní v minulém čase, sloveso věty vedlejší je podle českého řazení časů ve futuru.

(43) *Non vorrete mica che se la sbrighi con due.*

Snad nechcete, aby si vystačilo se dvěma.

Jeden z ojedinělých případů nám nabízí kombinaci slovesa hlavní věty v budoucím čase (futuro semplice) se slovesem věty vedlejší v konjunktivu přítomném. V češtině se objevuje sloveso hlavní věty v přítomném čase, po účelové spojce *aby* následuje přičestí minulé.

- Následují dva příklady, ve kterých se konjunktiv objevuje po slovese v infinitivu:

(44) ***Da non credere che fosse lui.***

Bylo k nevíře, že je to on.

V této větě se setkáváme se slovesem hlavní věty v infinitivu, na kterou navazuje věta vedlejší se slovesem v konjunktivu imperfekta. V češtině samotný infinitiv v tomto případě stát nemůže. Proto je sloveso hlavní věty v minulém čase, po spojce *že* následuje sloveso v přítomném čase.

(45) ***Lo fece nella propria lingua, parlando lentamente, senza sapere con precisione se Hara Kei fosse in grado di capire.***

Učinil tak ve svém jazyce, mluvil pomalu, aniž s určitostí věděl, zda je Hara Kei schopen mu rozumět.

Po italské spojce *senza* stojí sloveso *sapere* v infinitivu.

- Nyní se zaměříme na věty, ve kterých se v české verzi místo použití konjunktivu objevuje kondicionál. V překladech je volen v těchto případech podmiňovací způsob mj. proto, aby se zdůraznila vyjadřovaná nejistota, nepravděpodobnost či pochybnost:

(46) ***Non credo che sia molto divertente.***

Nemyslím si, že by to bylo moc zábavné.

Sloveso věty hlavní je v přítomném čase, ve vedlejší větě má sloveso tvar konjunktivu přítomného. V českém souvětí má sloveso věty hlavní tvar přítomného času, sloveso věty

vedlejší je použito v kondicionálu. Často bývá ve větách tohoto typu sloveso hlavní nebo vedlejší věty v záporu (zde sloveso věty hlavní).

(47) *Credo che non sia più il caso - , rispose Bartleboom riprendendosi la scatola di mogano.*

Myslím, že teď už by se to nehodilo, odpověděl Bartleboom a vzal si zpět svou mahagonovou skříňku.

Na rozdíl od předchozího příkladu, se v této větě objevuje v záporu sloveso vedlejší věty, které je ve tvaru konjunktivu přítomného.

(48) *Si può dire che a ogni sguardo posato su quello stagno Monet si avvicinasse di un passo all' indifferenza assoluta, bruciando ogni volta residui di stupore e rimasugli di meraviglia.*

Lze říci, že každým pohledem upřeným na ten rybník jako by se Monet o krok přiblížil k naprosté lhostejnosti, a pokaždé přitom spálil zbytky údivu a pozůstatky úžasu.

Na modální sloveso v přítomném čase a na spojku *che* navazuje sloveso ve tvaru konjunktivu imperfekta. V češtině stojí sloveso hlavní věty v přítomném čase. Po spojce *jako* následuje sloveso v podmiňovacím způsobu. Tímto typem českého vyjádření (jako by, jako kdyby), mluvčí vyjadřuje, jak se mu věci zdají nebo jaké mu připadají, čemu se podobají.

(49) *Sembrava non volesse più fermarsi.*

Vypadal, jako by se už nikdy nechtěl zastavit.

V této italské větě je sloveso věty hlavní v imperfektu a beze spojky na něj navazuje sloveso v záporu, které je ve tvaru konjunktivu imperfekta. V češtině má sloveso hlavní věty tvar minulého času.

(50) *L' aveva detto con una voce che sembrava nuova, sembrava che gliel'avessero restituita in quel momento, lavata e stirata.*

Řekl to hlasem, který zněl jako nový, vypadalo to, jako by mu jej právě vrátili, vypraný a vyžehlený.

Tento příklad se od předchozích liší pouze tím, že ve vedlejší větě italského souvětí je sloveso v konjunktivu trapassata. Volba tohoto konjunktivu opět signalizuje předčasnost k větě hlavní.

(51) *Non ci potevano credere, che fosse davvero sparita nel nulla.*

Nemohli tomu uvěřit, že by se opravdu mohlo ztratit v nicotě.

V italském souvětí se setkáváme se slovesem hlavní věty v imperfektu a se slovesem vedlejší věty v konjunktivu trapassata. V české hlavní větě je sloveso v minulém čase, ve vedlejší větě je přidáno modální sloveso *moci*, které zde plní funkci vyjádření modality.

(52) *L' autista del pullman vide il ragazzino da lontano, ma non pensò che potesse davvero attraversare la strada.*

Řidič autobusu viděl kluka už zdálky, ale nemyslel si, že by opravdu mohl přejít ulici.

V tomto případě je italské sloveso hlavní věty ve tvaru *passata remota*, sloveso věty vedlejší je v konjunktivu imperfekta. Příslovce *davvero/opravdu* zde zdůrazňuje pochybnost řidiče autobusu, že by kluk přešel ulici.

(53) *Non avevo pensato che potesse essere così difficile stargli davanti.*

Nepomyslel jsem, že by mohlo být tak těžké stát proti němu.

Sloveso hlavní věty ve tvaru *trapassata prossima* vyjadřuje předčasnost věty hlavní v poměru k větě vedlejší.

(54) *Solo un coglione - argumentava il prof. Mondrian Kilroy nella sua lezione n. 11 - **potrebbe credere che** imporsi una simile, quotidiana intimità con quello stagno **fosse un modo** per conoscerlo e capirlo e rubargli il suo segreto.*

*Pouze nějaký hňup - argumentoval prof. Mondrian Kilroy ve své přednášce č. 11 - **by si mohl myslet, že** uložit si podobnou, každodenní důvěrnou blízkost s oním rybníkem **by mohl být způsob, jak ho poznat a pochopit a zmocnit se jeho tajemství.***

V tomto italském souvětí dochází ke kombinaci podmiňovacího způsobu v hlavní větě a konjunktivu imperfekta ve vedlejší větě. V češtině dostáváme kombinaci dvou podmiňovacích způsobů.

- Následující případy konjunktivů ve vedlejších větách jsou zapříčiněny extranukleárními prvky, jejich použití tedy závisí na spojce, která konjunktivu předchází:

(55) *Prima che la nostra conversazione **prosegua** sarà bene che la informi di una cosa, professor Bartleboom.*

Dříve než bude naše konverzace pokračovat, bude asi dobré, abych vám sdělila jistou věc, profesore Bartleboome.

U vět s konjunktivy závislými na spojce dochází často k dislokaci celé vedlejší věty vlevo. Jedná se v tomto případě o příznakový slovosled s prostředky tematizace. Konkrétně zde se setkáváme v italské verzi s časovou spojkou *prima che*, po které následuje sloveso v konjunktivu přítomném. V češtině stojí po spojce *dříve než* sloveso v budoucím čase.

(56) *Dato che usavano buste sottratte ad alberghi, uffici pubblici, club sportivi, si rivelò impossibile per la segretaria di Franz Forte identificarle **prima che finissero** sulla scrivania del principale.*

*Vzhledem k tomu, že používali obálky odcizené v hotelích, veřejných úřadech, sportovních klubech, bylo pro sekretářku Franze Forteho nemožné identifikovat je **dříve, než skončí** na šéfově psacím stole.*

Zde je italské sloveso ve tvaru konjunktivu imperfekta, v češtině sloveso v dokonavém vidu signalizuje budoucnost.

(57) *Prima che se ne andasse?*

Předtím než odjel?

V tomto příkladě se z konjunktivu imperfekta stalo v české větě sloveso ve tvaru minulého času.

(58) *Potevano anche passare giorni **senza che la vedessimo**.*

*Uběhly třeba i celé dny, **kdy jsme ji neviděly**.*

V italské větě následuje po spojce *senza che*, která má negativní hodnotu, sloveso v konjunktivu imperfekta. V českém překladu dochází k jevu, kdy zápor neobsahuje spojka, jako je to u italské verze, ale sloveso, které je zde v minulém čase.

(59) *Così potevano passare giorni **senza che la vedessi**.*

*Takže uběhly třeba celé dny, **aniž bych ji spatřila**.*

V tomto případě česká věta kopíruje (co se týče záporu) větu italskou. V české vedlejší větě je sloveso v kondicionálu.

(60) ***Prima che l' allenamento fosse finito**, si alzò e se ne andò.*

***Ještě než trénink skončil**, zvedla se a odešla.*

Zde konjunktiv trapassata naznačuje předčasnost věty vedlejší k větě hlavní, ve které sloveso stojí v passatu remotu. V české větě následnost vyplývá z kontextu, obě slovesa jsou v minulém čase.

(61) ***Non che fosse cambiato qualcosa** dentro la mia testa, continuavo ad avere appiccicata addosso quella lancinante meraviglia dolorosa, e di fatto non me ne sarei liberata mai più, perché quando un bambino scopre che c'è un posto che è il suo posto, quando gli fai balenare per un attimo la sua Casa, e il senso di una Casa, e soprattutto l' idea che ci sia, una Casa, poi è fatta per sempre, fottuto fino alla fine, da lì non si torna indietro, (...)*

***Ne že by se něco změnilo** uvnitř mé hlavy, dál jsem měla na sobě přilepený ten prudký bolestný úžas a ve skutečnosti už jsem se ho nikdy nezbavila, protože když dítě zjistí, že existuje nějaké místo, které je jeho místem, když mu necháš projet hlavou jeho Domov a pocít nějakého Domova, a především myšlenku, že existuje nějaký Domov, pak už je to jednou provždy daný, podělaný až do konce, odtamtud není cesta zpátky, (...)*

Po záporce *non* a spojce *che* následuje v italské větě sloveso v konjunktivu trapassata. I v tomto případě použití tohoto typu konjunktivu naznačuje předčasnost děje dané věty v poměru k další větě.

(62) *Provò una strana ebbrezza: come se si fosse appena buttato da una finestra.*

Pocítil zvláštní opojení: téměř jako by se právě vrhl z okna.

Po složené spojce *come se*, je použití konjunktivu obligatorní. Vybrali jsme příklad, kdy po této spojce následuje sloveso v konjunktivu trapassata. V českém překladu je přidáné příslovce *téměř*, které zde zmírňuje důsledek příměru.

- Nyní uvedeme dva příklady komparativních vět, ve kterých je spouštěčem pro použití konjunktivu *meno/più di quanto*:

(63) *Meno di quanto pensiate.*

Méně než si myslíte.

(64) *Disse che passava il tempo a costringere gente a consumare più di quanto non avesse bisogno, e questo era idiota.*

Řekla, že trávila čas nucením lidí, aby konzumovali víc, než potřebují, a to bylo stupidní.

- Další dva příklady dokládají použití konjunktivu v závislosti na vztažných zájmenech *dovunque* a *qualsiasi cosa*, která jsou v češtině tvořena zájmenem tázacím a příponou *-koli*:

(65) *Cambiavamo città ogni anno, l' esercito è così, ti porta in giro, e lei veniva con me, e dovunque andassimo lei sembrava nata lì, sembrava la sua città.*

Střídali jsme město každý rok, armáda už je taková, posílá tě na cesty, a ona jezdila se mnou a kamkoli jsme přijeli, ona vypadala, jako by se tam narodila, zdálo se, že je to její město.

V italské větě je sloveso v konjunktivu imperfekta, v české vedlejší větě místní následuje po zájmenu minulý čas.

(66) *Potremmo andare avanti così per sempre, **qualsiasi cosa voglia dire** sempre in un posto a cui hanno strappato il tempo.*

*Mohli bychom takhle pokračovat navždy, at' už vždy **znamená cokoli**, na místě, jemuž roztrhli čas.*

V české vedlejší větě se odráží použití konjunktivu přítomného v podobě *at' už*.

C) Evaluativní konjunktiv

- Nejprve uvedme příklady, ve kterých se místo konjunktivu objevuje české sloveso v oznamovacím způsobu:

(67) *È incredibile che riesca ancora a odiare, qui, in questo lurido carcere alla deriva dove ormai c'è solo morte.*

Je neuvěřitelné, že ještě dokáže nenávidět, tady, ve špinavém vězení unášeném proudem, kde už je jenom smrt.

Zde je důvodem pro použití konjunktivu přídavné jméno *incredibile*, kterému předchází sloveso *být* v přítomném čase. Ve vedlejší větě je naznačena současnost s hlavní větou pomocí konjunktivu přítomného. V češtině se setkáváme s oběma slovesy v přítomném čase.

(68) *Se mi manca?... oddio, è... è un po ' difficile dirlo, sono cose diverse, è una storia finita, quella... non è che ci pensi ogni giorno... mi manca, sì, qualcosa mi manca, è giusto che ti manchi... c'erano delle cose molto belle, sai la boxe ti fa vivere delle cose davvero uniche, non c'è niente come... insomma è una cosa speciale, davvero, io molte volte sono stato... mi succedeva di essere felice,...*

Jestli mi to chybí?... bože, je... je to trochu těžký to říct, jsou to rozdílný věci, je to ukončená historie, tamto... ne že bych na to myslel den co den... chybí mi to, ano, něco mi chybí, je správný, aby ti to chybělo... některý věci byly moc krásný, víš, díky boxu zažiješ opravdu jedinečný věci, neexistuje nic jako... zkrátka je to zvláštní věc, opravdu, častokrát jsem byl... stávalo se mi, že jsem byl šťastný,...

Pokud spojka *che* uvozuje vedlejší větu účelovou, je podle pravidel závazné použít konjunktiv. V tomto případě je sloveso hlavní věty v přítomném čase, po přídavném jménu *giusto*, které je též důvodem pro použití konjunktivu, následuje sloveso vedlejší věty ve tvaru konjunktivu přítomného. V české větě je použita spojka *aby* - pro účelové věty v češtině typická.

(69) *Elisewin, è meglio che tu rimanga qui...*

Elisewin, bude lepší, když zůstaneš tady...

Na tomto příkladě je zajímavé, že místo nahrazování konjunktivu, se zde setkáváme s odlišnostmi v časech u sloves vět hlavních. Zatímco v originále je sloveso v přítomném čase, česká věta obsahuje sloveso v budoucím čase.

(70) *È la cosa più assurda, ridicola e insensata che mi potesse capitare di fare.*

Je to nejabsurdnější, nejměšnější a nejpošetilejší věc, jakou mohu udělat.

Konjunktiv je používán často po superlativech relativních. Tak je tomu i v tomto případě. V italském souvětí stojí sloveso věty hlavní v přítomném čase, ve vedlejší větě je sloveso v konjunktivu imperfekta. V českém souvětí jsou obě slovesa v přítomném čase. Otázkou ovšem zůstává, jestli by v této větě nebylo dostatečným důvodem pro použití konjunktivu samotné přídavné jméno *assurdo*, které mnohdy předchází evaluativnímu typu konjunktivu.

(71) *Camminava - ed era la cosa più bella che avesse mai fatto.*

Kráčela - a byla to ta nejkrásnější věc, jakou kdy dělala.

Po kombinaci slovesa věty hlavní v minulém čase s relativním superlativem přídavného jména *bello*, následuje konjunktiv trapassata. V české větě jsou obě slovesa v minulém čase.

(72) *Poi suonò la campana, mancavano quattro round alla fine, decisi di buttare tutto il cuore che avevo nelle gambe e di mettere su la più bella danza che Butler avesse mai visto.*

Pak zazvonil gong, do konce zbejvaly čtyři kola, rozhodl jsem se vrazit celý svůj srdce do nohou a předvíst ten nejhezčí tanec, co Butler kdy viděl.

Tento příklad také ukazuje závislost konjunktivu na relativním superlativu. Rozdíl je v tom, že sloveso věty hlavní stojí v passatu remotu, což není tak časté.

- Podívejme se na příklady, ve kterých je konjunktiv do češtiny překládán pomocí podmiňovacího způsobu:

(73) *Quel che vorremmo dire è che forse sarebbe più prudente se voleste abbottonarvi l' apposita apertura dei pantaloni proprio sotto la cintura, mister Wittacher.*

To, co bychom chtěly sdělit, je, že by možná bylo obezřetnější, kdybyste si ráčil zapnout příslušný otvor v kalhotách přímo pod pasem, pane Wittachere.

V italském souvětí se setkáváme s kombinací slovesa hlavní věty v podmiňovacím způsobu s konjunktivem imperfekta. Obě slovesa českého souvětí jsou v podmiňovacím způsobu.

(74) *Se per caso venisse in mente a Gould di tornare, sarebbe meglio ci trovasse qualcuno, qui.*

Kdyby náhodou Goulda napadlo se vrátit, bylo by lepší, kdyby tu někoho našel.

Tento příklad je podobný předchozímu, tentokrát konjunktiv navazuje rovnou, beze spojky.

- Následují příklady, ve kterých je podnětem pro použití konjunktivu extranukleární prvek - spojka:

(75) *Lo sapete benissimo, quel vostro studio sugli effetti della fame e della sete... insomma, benché io lo giudichi più romanzesco che scientifico...*

Víte to moc dobře, vaše studie o účincích hladu a žízně... zkrátka, i když já ji považuji spíše za románovou než vědeckou...

Po spojce *benché*, která zpravidla uvozuje přípustkové vedlejší věty, je použití konjunktivu povinné. V této italské větě následuje po spojce konjunktiv přítomný. Spojka je v tomto případě přeložená do češtiny jako *i když*, sloveso věty vedlejší je v přítomném čase.

(76) *Benché recassero i segni distintivi della corrispondenza urgente e riservata, Langlais le aveva lasciate riposare, per viltà, alcuni giorni, dove neppure poteva vederle.*

Přestože nesly označení spěšné a tajné zásilky, nechal je Langlais, ze zbabělosti, několik dní odpočívat tam, kde na ně neviděl.

Zde je místo konjunktivu přítomného použit konjunktiv imperfekta. Typickým jevem u přípustkové vedlejší věty je příznakový slovosled - dislokace vlevo (v tomto a v následujícím příkladě).

(77) *Benché fosse finita da tempo la cena, tutti, inspiegabilmente, continuavano a indugiare nella grande stanza del camino.*

Přestože večere už dávno skončila, všichni se, nevysvětlitelně, dál zdržovali ve velké místnosti s krbem.

Tentokrát autor po přípustkové spojce zvolil konjunktiv trapassata. I v tomto případě vyjadřuje tento typ konjunktivu předčasnost k větě hlavní.

ZÁVĚR

Na závěr bychom rádi shrnuli doposud nabyté poznatky. Zkoumáním příkladů z korpusu jsme chtěli zjistit, pomocí jakých lingvistických prostředků se italský konjunktiv překládá do češtiny.

Podle očekávání je nejčastější volbou z hlediska slovesných způsobů při překladu italských konjunktivů indikativ. Důvodem je nejspíš fakt, že v češtině konjunktiv chybí a bývá tak nahrazován oznamovacím způsobem, který je v češtině nejpoužívanější.

Kondicionál je v překladech také častý, dokonce v mnoha případech v češtině lépe vystihuje obsah, který je v italštině vyjádřen pomocí konjunktivů.

Imperativ je v překladu používán zřídka, ve vyhledávaných příkladech jsme se s ním setkali pouze v několika větách, a to v rámci konjunktivu voluntativního. Rozkazovací způsob tedy není typický pro překlad italských vět obsahujících konjunktiv.

Kromě volby slovesného způsobu je zajímavé u překladů pozorovat i další náznaky lingvistické modalitu. Podporovat modalitu mohou různá příslovce, modální slovesa a částice, ale i ostatní slovní druhy. V některých případech jsou tato slova přítomna v originále i v překladu, v některých pouze v češtině. Často se těmito slovy v češtině snažíme absenci konjunktivu nahradit.

Různorodost ve volbě časů (např. skutečnost, že v jedné větě je v každém jazyce jiný čas) naopak dokazuje, že v určité situaci může být způsob vyjadřování myšlenek a dějů sice rozdílný, ale v daném jazyce přirozený.

Časová souslednost hraje v otázce překladu všeobecně velkou roli. Vzhledem k tomu, že italská časová souslednost a české řazení časů jsou velmi odlišné, je těžké věty mezi sebou porovnávat. V italské větě se často časy řídí časovou sousledností, v češtině vyjadřování časů funguje do jisté míry bez těchto závislostí. Zajímavé přitom je, že jsme schopni v obou jazycích rozlišit, jestli popisovaný děj probíhal, probíhá nebo teprve proběhne.

Rádi bychom podotkli, že samotná práce s korpusem je velmi inspirující a pro studie tohoto druhu nepostradatelná.

RIASSUNTO

La mia tesi è finalizzata a determinare in che modo si possa tradurre il congiuntivo italiano in lingua ceca. In ceco infatti il congiuntivo non esiste come modo verbale, e le possibilità di traduzione sono quindi limitate. Per la mia ricerca di esempi ho utilizzato un corpus parallelo - *InterCorp*.

Prima abbiamo inserito il congiuntivo all'interno delle categorie verbali. Il congiuntivo è infatti uno dei modi verbali esistenti insieme all'indicativo, al condizionale e all'imperativo.

Poi abbiamo descritto il congiuntivo in italiano, classificandolo in quattro tipologie distinte: congiuntivo presente, congiuntivo passato, congiuntivo imperfetto e congiuntivo trapassato.

Solitamente i primi due tipi si combinano con il verbo della frase principale al presente, mentre gli altri due seguono i verbi della frase principale al passato. Comunque esistono delle eccezioni. Ci sono infatti delle regole ben precise che determinano quando l'uso del congiuntivo è obbligatorio e quando non lo è.

Successivamente abbiamo definito le categorie verbali in lingua ceca e abbiamo spiegato l'importanza della modalità linguistica in cui ci si esprime.

A seconda del tipo di modalità abbiamo quindi classificato il congiuntivo volitivo, il congiuntivo dubitativo (epistemico) e, infine, il congiuntivo tematico (o fattivo) di valutazione.

Con il congiuntivo volitivo si può esprimere se il contenuto della frase ci sembra possibile, impossibile, necessario, inutile, desiderabile ecc...

Attraverso l'uso del congiuntivo dubitativo (epistemico) possiamo comunicare agli altri il nostro livello di dubbio o d'incertezza.

Il livello contiene pertanto esempi che vanno dall'incertezza assoluta fino alla certezza totale.

Il congiuntivo tematico (o fattivo) di valutazione esprime il nostro atteggiamento, che può essere emotivo-valutativo oppure etico.

In seguito, ci siamo occupati di corpora linguistici. Dobbiamo sottolineare il fatto che i corpora elettronici sono molto importanti e utili per gli studi linguistici. Sono talmente estesi e

sono anche comodi perché la ricerca con questo strumento è più veloce e effettiva. Abbiamo presentato il corpus con cui abbiamo lavorato. Il corpus *InterCorp* fa parte del progetto *Český národní korpus*, che è sostenuto dal Ministero dell'Istruzione. L'obiettivo di questo progetto è costruire un corpus parallelo per la maggioranza delle lingue studiate alla facoltà di lettere, sempre per la data lingua e il ceco.

La maggior parte della tesi è dedicata alla ricerca degli equivalenti cechi per il congiuntivo italiano. Prima di tutto abbiamo giustificato la scelta di tre libri dello scrittore contemporaneo Alessandro Baricco. Per la nostra ricerca abbiamo infatti utilizzato le sue novelle “City”, “Oceano mare” e “Seta”, in considerazione del fatto che le stesse sono state tutte trasposte in ceco dalla medesima traduttrice - Alice Flemrová. Abbiamo così ottenuto una quantità di dati omogenea, adatta per la comparazione delle frasi.

Abbiamo poi diviso gli esempi procurati dal corpus secondo i vari tipi di congiuntivo. La struttura interna divide quindi le frasi secondo il modo verbale usato nelle traduzioni ceche.

Nella prima parte della nostra ricerca, che è riferita ad esempi con il congiuntivo volitivo, abbiamo raccolto frasi che esprimono soprattutto la volontà dell'interlocutore. Nelle traduzioni in ceco abbiamo quindi utilizzato, al posto del congiuntivo, l'indicativo e il condizionale, ma anche l'imperativo. L'indicativo è risultato il modo verbale più frequente in questi esempi. Le traduzioni che utilizzano il condizionale sono comunque anch'esse piuttosto frequenti, mentre l'imperativo si utilizza soltanto in rari casi.

Nella parte dedicata ad esempi con il congiuntivo dubitativo (epistemico) prevale, come in precedenza, l'utilizzo del modo indicativo. Il condizionale appare in alcuni casi, mentre l'imperativo risulta in questo caso del tutto assente. Il congiuntivo dubitativo in queste frasi esprime dubbio, incertezza, congetture ecc...

Il congiuntivo tematico (o fattivo) di valutazione esprime l'opinione dell'interlocutore di fronte alla situazione che è descritta nella frase subordinata. In questo caso l'uso dell'indicativo e del condizionale è presente nelle frasi ceche come equivalente del congiuntivo.

In conclusione abbiamo provveduto a riassumere i risultati della ricerca, determinando così che il modo verbale più frequentemente utilizzato per tradurre il congiuntivo in ceco è l'indicativo. Modi verbali a parte è stato oltretutto molto interessante poter osservare anche gli altri mezzi utilizzati per esprimere la modalità linguistica nelle frasi. Ci siamo accorti in definitiva che nell'ambito degli equivalenti cechi del congiuntivo è di fondamentale importanza la concordanza dei tempi, che è normalmente molto diversa tra l'italiano e il ceco.

SUMMARY

This bachelor thesis aims to search and find the possibilities of translation of the Italian subjunctive into Czech. Considering that the subjunctive as a verbal mood does not exist in Czech, the possibilities of translation are limited. We used a parallel corpus *InterCorp* for our example research.

Primarily we introduced the verbal categories and classified the subjunctive as a verbal mood within the context of verbal categories; there is also the indicative, the conditional and the imperative. We proceeded to define the Italian subjunctive and distinguished four types. The subjunctive can express necessity, emotion, uncertainty and opinion. Then we followed with classifying the Czech verbal categories and explained why the linguistic modality is so important for communication. The Italian subjunctive can be sorted into three types by its modality.

We also introduced the corpus we were working with. The parallel corpus *InterCorp* is a part of a project named *Český národní korpus* which is supported by the Ministry of Education. The goal of the *InterCorp* project is to create a parallel corpus for the majority of languages studied at the Faculty of Arts, always for given language and Czech.

In the main part of the thesis we focused on our research. As an example source we chose three novels by Alessandro Baricco, a contemporary Italian author. We used the corpus to find the same phrases in Italian and Czech. We searched for passages in Italian that contained subjunctive and we tried to find out how they are translated in Czech. We focused especially on the verbal mood used in Czech phrases instead of the subjunctive; the subjunctive examples presented were sorted by the type of modality expressed by the subjunctive and also by the possibilities of translation.

We may claim the most frequent mood used as a substitute for the Italian subjunctive is the indicative. However, examples with verbs in the conditional mood are also quite common. We found only few examples of verbs in the imperative. We found interesting not only the choice of mood in Czech, but all the other words that help express the linguistic modality apart from the subjunctive.

RESUMÉ

V této bakalářské práci jsme se pokusili zjistit, jak se překládají italské konjunktivy do češtiny a jakých prostředků k tomu čeština využívá.

Nejprve jsme krátce představili slovesné kategorie a zařadili jsme konjunktiv jakožto slovesný způsob do kontextu těchto kategorií.

Poté jsme rozdělili italské konjunktivy na konjunktiv přítomný, konjunktiv minulý, konjunktiv imperfekta a konjunktiv předminulý. Z hlediska vyjadřované modality jsme definovali konjunktiv jistotní, konjunktiv voluntativní a konjunktiv evaluativní. Ukázali jsme, jak se dané typy konjunktivů tvoří a co mohou vyjadřovat v hlavní a vedlejší větě.

Následně jsme představili kategorie českého slovesa a především jsme se zabývali modalitou, jejími typy a projevy.

Dále jsme podali základní informace o elektronických korpusech a jejich důležitosti pro lingvistické studie. Také jsme představili korpus, který jsme použili pro náš výzkum. Korpus *InterCorp* je paralelní jazykový korpus, který je v rámci projektu *Českého národního korpusu* dostupný on-line. Jeho možnosti využití a rozsah jsme také krátce popsali.

V kapitole vyhledávání ekvivalentů v korpusu jsme nejdříve uvedli vstupní data a posléze jsme přešli k samotné prezentaci příkladů nalezených v korpusu a k jejich komentáři. Příklady jsme rozdělili podle typů modalit a dále podle slovesného způsobu, pomocí kterého byly italské konjunktivy překládány.

Na závěr jsme shrnuli dosavadně získané poznatky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny I : Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010

ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000

ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda : Přehled a slovníky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.

HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004.

RENZI, L. (ed.) *Grande grammatica italiana di consultazione I – III*. Bologna: il Mulino, 1988-1994.

SALVI, G. - VANELLI, L. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: il Mulino, 2004.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha.
dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>